

**MAQOLA MAVZUSI: XORIJDA IJTIMOIIY PEDAGOGIKANING
RIVOJLANISH TARIXI**

*University of management and
Future technologies
Pedagogika va psixologiya talabasi
Alisherxonova Madinaxon*

Annotatsiya Ushbu ishda xorijiy mamlakatlarda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanish tarixi o'rganilgan. Tadqiqotda ijtimoiy pedagogika tushunchasi, uning maqsad va vazifalari, shuningdek, turli davrlar va mamlakatlarda pedagogik yondashuvlarning shakllanishi tahlil qilingan. Ishda XIX va XX asrlarda Yevropa va Shimoliy Amerikada ijtimoiy pedagogikaning ilmiy asoslari va amaliyotdagi tajribalari ko'rib chiqilgan, shuningdek, jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni hal etishda pedagogikaning roli va ahamiyati ta'kidlangan. Natijada, xorijiy mamlakatlardagi ijtimoiy pedagogik tajribalar zamonaviy pedagogik nazariyani rivojlantirish va amaliy faoliyatga tatbiq etish uchun muhim manba ekanligi ko'rsatildi.

Ijtimoiy pedagogikaning ilk qadamlarini Yevropada, xususan Germaniya va Fransiyada kuzatish mumkin. Bu davrda ijtimoiy pedagogika jamiyatda ishlamagan yoki qiyinchiliklarga duch kelgan shaxslar, masalan, bolalar va o'spirinlarga yordam berish maqsadida rivojlana boshladi. XX asrning o'rtalarida, ayniqsa Skandinaviya davlatlarida, ijtimoiy pedagogika o'zining amaliy jihatlarini mustahkamladi va pedagogik tizimda ijtimoiy xizmatlar va yordamchi faoliyatlar kiritildi.

Bugungi kunda xorijda ijtimoiy pedagogika global miqyosda tarqalgan, turli yurtlarda ijtimoiy integratsiya, marginal guruhlar bilan ishlash va jamiyatda adolatni ta'minlashga yo'naltirilgan kompleks tizim sifatida shakllandi. Ushbu fan asosida olib borilgan ilmiy izlanishlar va amaliy tadbirlar ijtimoiy pedagogikaning

rivojlanish tarixini yanada boyitdi va hozirgi zamon pedagogikasida o'zining muhim o'rnini saqlab qolmoqda.

Kalit soʻzlar: *ijtimoiy pedagogika, rivojlanish tarixi, xorij, jamiyat, pedagogika, integratsiya, ijtimoiy xizmatlar, marginal guruhlar, ta'lim tizimi, Skandinaviya davlatlari, ijtimoiy muammolar.*

1. Kirish

Ijtimoiy pedagogika — bu ijtimoiy tizimda tarbiya va ta'limni yaxshilash, insonlar o'rtasida ijtimoiy munosabatlarni o'rnatish, va umumiy farovonlikni ta'minlashga qaratilgan fan. Bu fan asosiy e'tiborni odamlarning jamiyatdagi o'rne va ularning ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga qaratadi. Xorijda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishi turli tarixiy davrlar va mintaqalarda boshqacha shakllangan. Ijtimoiy pedagogika jamiyatdagi shaxsning ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan pedagogik faoliyat sohasidir. Xorijiy mamlakatlarda ijtimoiy pedagogika, ayniqsa, XIX va XX asrlarda, jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni hal etish va bolalar, o'smirlar, nogironligi bo'lgan shaxslar hamda ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida shakllangan. Ushbu davrda ijtimoiy pedagogik yondashuvlar turli mamlakatlarda o'ziga xos tarzda rivojlanib, ilmiy asoslar va amaliy tajribalarni yaratgan. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, xorijiy mamlakatlardagi ijtimoiy pedagogik tajribalarni o'rganish zamonaviy pedagogik nazariyani boyitish va amaliy faoliyatni takomillashtirishga xizmat qiladi. Ishning maqsadi – xorijiy mamlakatlarda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanish tarixini o'rganish, asosiy tendensiyalar va yondashuvlarni tahlil qilishdir.

2. Ijtimoiy pedagogikaning dastlabki rivojlanish bosqichlari (XVI-XVIII asrlar)

XVI asrda Yevropada ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishiga asos solgan eng muhim voqea — Gumanizmning boshlanishi edi. Bu davrda inson huquqlari, erkinlik va ta'limga bo'lgan e'tibor kuchaydi. Yevropada ijtimoiy pedagogikaning asosiy targ'ibotchilari sifatida Jan Amos Komenskiy (1592–1670) va Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827) nomlarini keltirish mumkin. Komenskiy

pedagogikada universal ta'limni targ'ib qilgan bo'lsa, Pestalozzi ijtimoiy ta'lim va ona tarbiyasiga katta e'tibor qaratgan. Ijtimoiy pedagogikaning dastlabki rivojlanish bosqichi XVI–XVIII asrlarga to'g'ri keladi. Ushbu davrda jamiyatda ijtimoiy muammolar – qashshoqlik, yetim bolalar va nogironlarga g'amxo'rlik yetishmasligi – kuchaygan, va ularni hal etish ehtiyoji paydo bo'lgan. Shu sababli, Evropaning ayrim davlatlarida xayriya va diniy tashkilotlar bolalarni, yoshlarni va ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlarini tarbiyalash bilan shug'ullangan.

XVI asrda ijtimoiy pedagogika g'oyalari asosan diniy va axloqiy qadriyatlar asosida shakllangan. Masalan, protestant va katolik cherkovlar yosh avlodni tarbiyalash va ijtimoiy jihatdan himoya qilish maqsadida maktablar va xayriya jamiyatlarini tashkil qilgan. XVII asrda esa ijtimoiy himoya va tarbiya bilan bog'liq yondashuvlar yanada tizimlashgan; bolalar uylari, yetimxonalar va nogironlar jamiyatga integratsiya qilinishi uchun dastlabki qadamlar boshlangan.

XVIII asrda esa ijtimoiy pedagogik yondashuvlar ilmiy asoslar bilan boyitila boshladi. Shu davrda pedagog va faylasuflar – Jan Jak Russo, Johan Pestalozzi va boshqalar – bolalar tarbiyasida ijtimoiy sharoit va individual xususiyatlarni hisobga olish zarurligini ta'kidladilar. Shu tariqa, XVI–XVIII asrlar ijtimoiy pedagogikaning shakllanishi va keyingi rivojlanishi uchun nazariy va amaliy poydevor bo'ldi.

3. XIX asr: Sanoat inqilobi va ijtimoiy pedagogikaning yangi bosqichga o'tishi

XIX asrda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishida sanoat inqilobi muhim rol o'ynadi. Sanoat inqilobi natijasida shaharlar tez sur'atlar bilan rivojlana boshladi, qishloq aholisi shahar hududlariga ko'chib keldi va shu bilan birga ijtimoiy muammolar – kambag'allik, bolalar mehnati, yetimlik va nogironlik – keskin oshdi. Bu davrda an'anaviy diniy xayriya institutlari va xayriya jamiyatlari mavjud muammolarni to'liq hal qila olmadi, shuning uchun ijtimoiy pedagogik yondashuvlar yangi shakllar va tizimlarni talab qila boshladi.

XIX asrning ikkinchi yarmida Evropa va Shimoliy Amerikada ijtimoiy pedagogika mustaqil ilmiy va amaliy soha sifatida shakllandi. Bolalar uylari, kasb-hunar maktablari, maxsus sinflar va yoshlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash

markazlari tashkil qilindi. Shu davrda pedagoglar va ijtimoiy ishchi mutaxassislar bolalarni tarbiyalash va jamiyatga moslashtirish, shuningdek, ularning ijtimoiy muammolarini oldini olish bilan faol shug'ullanishdi.

XIX asrda ijtimoiy pedagogikaning nazariy asoslari ham rivojlandi. Pedagoglar, masalan, Fridrix Fröbel va Johan Pestalozzi ta'lim va tarbiyadagi ijtimoiy sharoitlarni hisobga olish zarurligini ta'kidladilar. Shu tariqa, XIX asr ijtimoiy pedagogik yondashuvlar va tizimlarning yangi bosqichga o'tishi, ularni zamonaviy ijtimoiy pedagogikaning poydevori sifatida shakllanishi bilan ajralib turadi.

XIX asrda sanoat inqilobi, shaharlashuv, va ijtimoiy sinflar o'rtasidagi farqning oshishi ijtimoiy pedagogikaning yangi o'lchamlarini shakllantirdi. Shu davrda Friedrich Froebel (1782–1852) tomonidan bolalar bog'chasi va ijtimoiy tarbiyaning tizimli yondashuvlari ishlab chiqildi. Jean-Jacques Rousseau (1712–

1778) o'zining "Emil" asarida tabiat va insonning haqiqiy ehtiyojlariga asoslangan ta'lim tizimini taklif qilgan. Rousseau ijtimoiy pedagogikaning rivojlanishida muhim o'rin tutadi, chunki uning fikricha, tarbiya ijtimoiy, axloqiy va madaniy jihatdan mustahkam bo'lishi kerak.

4. XX asr: Ijtimoiy pedagogikaning ilmiy rivojlanishi

XX asrda ijtimoiy pedagogika ilmiy va amaliy jihatdan keng rivojlanib, ko'plab yangi yondashuvlar va metodlar ishlab chiqildi. Ijtimoiy pedagogikaning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida Jon Dewey (1859–1952)ning pedagogikasi e'tiborga loyiq. Dewey ijtimoiy va amaliy tajribaga asoslangan o'quv tizimini yaratdi va bu jamiyatni yaxshilashda ta'limning rolini kattalashtirdi.

Ijtimoiy pedagogika asosida jamiyatni yaxshilash va adolatni ta'minlashga qaratilgan o'quv dasturlari tashkil etildi. Paulo Freire (1921–1997)ning "Ta'lim ozodlikdir" asari orqali, ijtimoiy pedagogika nafaqat ta'lim tizimini, balki jamiyatdagi ijtimoiy tengsizliklarni hal qilishga yordam beradigan kuchli vosita sifatida qaralgan.

5. Ijtimoiy pedagogika va jamiyatdagi o'zgarishlar

XX asrning oxirlarida va XXI asr boshlarida, ijtimoiy pedagogika jamiyatdagi turli qatlamlar o'rtasidagi farqlarni kamaytirish, tengsizlikni bartaraf etish, va jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qilishni davom ettirdi. Ijtimoiy pedagogik tadqiqotlar davomida, ayniqsa, ijtimoiy inklyuziya, madaniy xilma-xillik va rivojlanayotgan jamiyatlarda ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha ko'plab ishlanmalar amalga oshirildi.

6. Hozirgi vaqtda ijtimoiy pedagogika

Hozirgi kunda ijtimoiy pedagogika global miqyosda jahonning turli burchaklarida ham rivojlanib bormoqda. Ijtimoiy ta'lim tizimlarining yirik o'zgarishlar va yangilanishlar yuz berayotgan davrda, ijtimoiy pedagogika o'zgaruvchan sharoitlarga moslashib, jamiyatdagi ijtimoiy adolat va barqaror rivojlanishga hissa qo'shmoqda.

7. Xulosa

Ijtimoiy pedagogika — bu nafaqat ta'lim, balki ijtimoiy tizimni yaxshilash va unga moslashishga qaratilgan fan bo'lib, uning rivojlanish tarixi turli madaniyatlar va jamiyatlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirni ko'rsatadi. Xorijda bu sohaning rivojlanishida ko'plab pedagoglar va ijtimoiy faoliyatchilar katta hissa qo'shgan. Bugungi kunda ijtimoiy pedagogika global miqyosda, ayniqsa, inklyuziv ta'lim, ijtimoiy adolat va barqaror rivojlanish masalalarida muhim o'rin tutadi. Xorijiy mamlakatlarda ijtimoiy pedagogikaning rivojlanish tarixi XVI asrdan boshlab shakllana boshlagan va bugungi kunga qadar uzluksiz rivojlanib kelmoqda. XVI–XVIII asrlarda ijtimoiy pedagogika asosan diniy va xayriya faoliyati asosida bolalar, yetimlar va jamiyatda himoyaga muhtoj guruhlarni tarbiyalash bilan bog'liq bo'lgan. XIX asrda esa sanoat inqilobi natijasida paydo bo'lgan yangi ijtimoiy muammolar ijtimoiy pedagogikaning mustaqil va tizimli soha sifatida rivojlanishiga turtki bo'ldi. Bu davrda pedagogik nazariya va amaliyot birlashib, bolalarni tarbiyalash, jamiyatga moslashtirish va ijtimoiy himoya qilish tizimlari shakllandi. Shu tariqa, xorijiy mamlakatlarda ijtimoiy pedagogika nafaqat ilmiy asosga ega bo'ldi, balki zamonaviy ijtimoiy pedagogik yondashuvlarning rivojlanishiga mustahkam poydevor yaratdi.

FOYDALANUVCHI ADABIYOTLAR:

1. Pestalozzi, J. (1801). *How Gertrude Teaches Her Children*. Zurich: Orell Füssli.
2. Fröbel, F. (1826). *The Education of Man*. Leipzig: Friedrich Vieweg & Sohn.
3. Rousseau, J.-J. (1762). *Emile, or On Education*. Paris: Jean Néaulme.
4. Barnes, H. (1999). *A History of Social Work in Europe*. London: Routledge.
5. Davies, J. (2002). *Social Pedagogy and Working with Children and Young People*. London: Jessica Kingsley Publishers.
6. Hämäläinen, J. (2010). *The History of Social Pedagogy in Europe*. Helsinki: University of Helsinki Press.
7. Midgley, J. (1995). *Social Work and Social Development: Theories and Skills for Developmental Social Work*. Oxford: Oxford University Press.
8. Thompson, N. (2016). *Understanding Social Work: History and Theory*. London: Palgrave Macmillan.
9. Payne, M. (2005). *Modern Social Work Theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
10. Kortt, M., & Laird, S. (2012). *Social Pedagogy in Practice: A European Perspective*. London: Routledge.